

aardverschuiving Feest van herkenning

'Bij ons thuis hingen er vroeger stroperige, spiraalvormige lokstrips aan het plafond. Op die geelbruine slingers krioelde het van de vliegen die een langzame marteldood sterven. Ook hadden mijn ouders een soort slappe schoenzool aan een steel: de vliegenmepper. Als het je lukte daarmee een vlieg dood te slaan, spatte die in een vieze brij uiteen.' O ja, nu herinner ik me het weer: het was in de jaren zestig, en we woonden naast een weiland met grazende koeien. Annegreet van Bergen vertelt in *Gouden jaren. Hoe ons dagelijks leven in een halve eeuw onvoorstelbaar is veranderd* het verhaal van de ongekende naoorlogse groei die ons leven op alle fronten heeft beïnvloed. De wekelijkse teel werd een dagelijkse douche, het papieren loonzakje een digitale bankrekening. 'In 1952 deelde ik een stofzuiger met mijn schoonmoeder.' 'In 1965 moesten we naar de burens om te bellen.' *Gouden jaren* staat vol herkenbare anekdotes, onderbouwd met harde cijfers en historische feiten. Van Bergen is er uitstekend in geslaagd te laten zien hoe we tegenwoordig in gemak en

weelde leven. Ze verslikt zich echter in de veelheid aan feiten en weetjes. Omdat ze alle facetten van het dagelijks leven wil beschrijven vervalt Van Bergen regelmatig in columnachtige hoofdstukjes die beter passen in een vaste wekelijkse rubriek à la *Flair* of *Viva*. Aan religieuze en spirituele aspecten – nog altijd belangrijk voor een groot deel van de Nederlandse bevolking – schenkt Van Bergen geen aandacht. Jammer, want ook hier heeft zich de laatste halve eeuw een aardverschuiving voorgedaan.

door Jehannes Regnerus

Annegreet van Bergen, *Gouden jaren. Hoe ons dagelijks leven in een halve eeuw onvoorstelbaar is veranderd*, uitgeverij Atlas Contact, € 19,99

dwars Groot dichteres

Gerrit Komrij stelde ooit een bloemlezing samen: *De Nederlandse poëzie van de 19de en 20ste eeuw in 1000 en enige gedichten*. Om in de 'dikke Komrij' te komen moest je als dichter wat in je mars hebben. Ida Gerhardt (1905-1997) wist de bloemlezing maar liefst tien keer te halen. Een eerbetoont aan een groot dichteres van

poëzie die haaks stond op tijdgeest van de jaren vijftig en zestig. Soms plechtstatig en hoogdravend, maar vaker betrokken, vormvast en kernachtig intens. Wie herinnert zich niet *De gestorvene*:

Zeven maal om de aarde te gaan, als het zou moeten op handen en voeten; zeven maal, om die éne te groeten die daar lachend te wachten zou staan. Zeven maal om de aarde te gaan.

Zeven maal over de zeeën te gaan, schraal in de kleren, wat zou het mij deren, kon uit de dood ik die éne doen keren. Zeven maal over de zeeën te gaan – Zeven maal, om met zijn tweeën te staan.

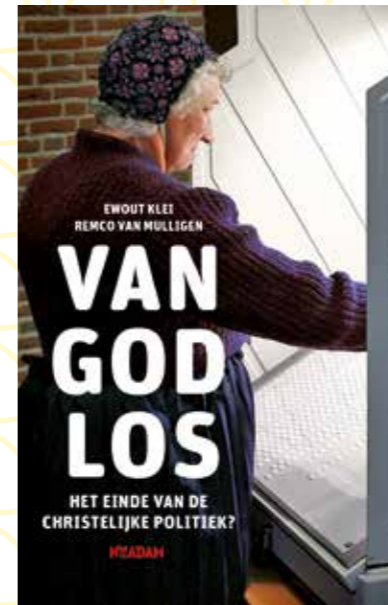
Van de hand van Mieke Koenen is er nu een boeiende en zeer leesbare biografie van Ida Gerhardt. Via gesprekken met betrokkenen, briefwisselingen en Gerhardts gedichten, wordt het leven van de dichteres en (psalmen)vertaalster geschetst. Daarbij spaart de biografie de door haar bewonderde dichteres bepaald niet. Ida Gerhardt komt naar voren als een koppige, achterdochtige en rancuneuze vrouw die haar overgevoeligheid vaak op anderen projecteert. Koenen wijdt deze overgevoeligheid aan een jeugd vol affectieve verwaarlozing. Interessant is de religieuze weg die Ida Gerhardt ging. Zo was zij ondermeer betrokken bij de Remonstranten en de Arbeidersgemeenschap der Woordbrokers, om uiteindelijk te kiezen voor de (Vrijzinnig) Hervormde Kerk. In de oorlog raakte Gerhardt bevriend met de Kampense doopsgezinde dominee Guus van Dijk. Passend bij haar karakter en haar behoefte aan afzondering, deed Gerhardt haar belijdenis in 1967 niet in het openbaar. Als de trouwe

levensgezellin van Ida Gerhardt, Marie van der Zeyde, in 1990 sterft, gaat het ook met haarzelf steil bergafwaarts. In een brief uit 1991 vat de dichteres haar levensgevoel samen: 'Eigenlijk heb ik, al heb ik me behoorlijk kunnen redden, al van kind af niet geweten wat ik in die zonderlinge en boze wereld moest doen.'

Mieke Koenen, *Dwars tegen de keer. Leven en werk van Ida Gerhardt*, uitgeverij Athenaeum-Polak & Van Gennep, € 39,99, e-book € 13,99

afbrokkeling Christelijke politiek

De christelijke politiek in Nederland is de laatste decennia onmiskenbaar macht en invloed kwijtgeraakt. Vijftig jaar geleden hadden de politieke partijen die politiek bedreven op een christelijk grondslag, meer dan de helft van de zetels in de Tweede Kamer. Het CDA zat jarenlang in de comfortabele positie dat het niet naar links of naar rechts hoefde te buigen. Het liefst werd er geregeerd met de VVD, maar als dat niet kon, werd – zij het niet altijd even makkelijk – met de Partij van de Arbeid en andere partijen samengewerkt. Tegenwoordig hebben de christelijke partijen (CDA, ChristenUnie, SGP) nog maar 21 van de 150 zetels. De ChristenUnie en de SGP zorgen er weliswaar samen met D66 voor dat het huidige kabinet 'Rutte II' ('Paars met de bijbel') kan regeren, maar de laatste stukjes invloed kunnen na de Statenverkiezingen van maart 2015 en de vorming van een nieuwe Eerste Kamer wel eens tot nul zijn gereduceerd. De christelijke politiek lijkt op sterven na dood. Is dat erg? De historici Ewout Klei en Remco van Mulligen schreven er een vlot leesbaar en mooi gedocumenteerd boek over. Volgens Van Mulligen (Rooms-katholiek en inmiddels lid van de ChristenUnie) kunnen christenen zich onderschei-

den door 'een alternatief voor de onverschilligheid' te bieden. Klei (gereformeerd vrijgemaakt opgevoed, nu D66) vindt dat 'vooruitstrevende christelijke politiek (...), niet gebonden aan een christelijke partij' nog steeds een toekomst verdient.

Ewout Klei en Remco van Mulligen, *Van God los*, uitgeverij Nieuw Amsterdam, € 21,95 | e-book € 15,99

kraken Harde noten

Zijn moeder 'wilde nooit over het kamp of over haar leven vóór mijn vader praten. Nee, Indië zat in een kist, die verdomde kraakkist vol papieren en geheimen.' Als zestienjarige probeert de ik-persoon de sleutel van de kist te pakken te krijgen. 'Daar blijf je helemaal met je tengels af.' Het wordt een gevecht, moeder wint. Na een lang leven van zwijgen en buitensluiten – 'jij hebt me besmet, met je afwezigheid' – begint moeder op haar zevenennegentigste opeens de verzwegen verhalen aan haar zoon te vertellen: 'Nu was het alsof haar geheugen overliep'. Het zijn ontboezemingen over grensoverschrijdende liefde, verraad en drie oorlogen.

Tenzij anders vermeld, zijn de bijdragen op deze pagina's van de hand van Martin Maassen, martin.maassen@doopsgezind.nl

Hij, een romanschrijver, mag haar biograaf worden, maar er is een voorwaarde. 'Ik wil er wel iets voor terug. Voor wat, hoort wat. Ik wil dood. Jij een verhaal, ik een pil.' *Ik kom terug*, de nieuwe roman van Adriaan van Dis, is eigenlijk geen roman. Het is meer een afrekening waarin de schrijver zich rekenschap geeft van een deel van zijn leven. Niet alleen zijn moeder, ook de schrijver zelf heeft verderfelijke trekken. 'Mijn hoofd bokte in haar buik en daar ging ze, krakend door het glas in lood.' Van Dis' nieuwste is ook een zoektocht van een zoon naar liefde en erkenning.

Een kritische noot is te plaatsen bij het eenzijdige perspectief: alleen het zijne. Daarentegen boeit Van Dis' afrekening met moeder – en zichzelf – tot en met de laatste bladzijde, met name ook door zijn soms verbluffend mooie taalgebruik: '...alsof het verhaal jaren in de vouwen van haar geheugen had liggen woelen...'

door Jehannes Regnerus

Adriaan van Dis, *Ik kom terug*, uitgeverij Atlas Contact, € 19,99

De zonnnetjes bij de besproken boeken en bladen geven de waardering van de recensent weer. Die kan uiteenlopen van één zonnnetje (niet best) tot vijf (mag op uw nachtkastje niet ontbreken).